

ruzji, podczas gdy w Liście do Fil 1, 23 Apostoł stwierdza nadzieję połączenia się z Chrystusem zaraz po śmierci, co wskazywało by na pewne podobieństwo raczej z tekstem 2 Kor 5, 8.

Św. Paweł jest przekonany, że Chrystus Pan jest z nim wśród wszystkich trudności i że w ten sposób uczestniczy on w mocy życia bożego. To rozpoczęte zjednoczenie trwać będzie aż do skończenia wieków. Jego ciało umęczone, to „naczynie ziemskie“, będące zawsze w niebezpieczeństwie rozbicia stanie się kiedyś niepodległym namiętnościom i uwielbione w zmartwychwstaniu. W tym samym przekonaniu pragnie Apostoł utwierdzić i swych słuchaczy. I oni pewnego dnia będą zjednoczeni na zawsze z Jezusem.

Apostoł narodów pragnie uzbroić swych wiernych przeciw naturalnemu lękowi, spowodowanemu myślą o śmierci, co zresztą czyni w następnej perykopie ²⁶⁾.

Wszystkie przytoczone wyżej miejsca paralelne wskazują z jaką usilnością dąży św. Paweł do tego, aby przekonać wiernych o związku zmartwychwstania ciał ze zmartwychwstaniem Chrystusa, co zresztą stanowiło najgłębszą podstawę jego katechezy.

Kraków

Ks. LUDWIK STEFANIAK, C. M.

NAUKA ŚW. PAWŁA O ODKUPIENIU w świetle najnowszych badań.

Określenie pojęcia odkupienia nie jest łatwe. Świadczy o tym brak dogmatycznej definicji Kościoła, rozbieżność wśród teologów zarówno dogmatystów jak biblistów. A jednak ze względu na ważność zagadnienia nie można ustawać w wysiłkach, by urobić jaknajdokładniejsze określenie odkupienia. Niniejszy artykuł jest krokiem w tym właśnie kierunku. Listy św. Pawła stanowią najbogatszy zbiór myśli objawionych na temat odkupienia. Apostoł narodów jest niewątpliwie pod tym względem „testis omni exceptione maior“. Tutaj postaram się o syntetyczne streszczenie badań biblistyki katolickiej zwłaszcza naj-

²⁶⁾ Allo, dz. cyt., s. 116.

nowszej tyczącej się nauki Apostoła o odkupieniu. W szczególności opieram się na następujących dziełach.

- Bandas, *The Master-Idea of Saint Paul's Epistles or The Redemption*, Bruges 1925.
 Bonnetain, *Grâce*, Suppl. Dict. Bibl. III.
 Bonsirven, *L'Évangile de Paul*, Paris 1948.
 Bonsirven, *Theologie du NT*, Paris 1951.
 Cerfaux, *Le Christ dans la theologie de S. Paul*, Paris 1951.
 Durrwell, *La Résurrection de Jésus Mystère de Salut*, Paris 1950.
 Kirchgässner, *Erlösung und Sünde im N. Test.*, Freiburg im Br. 1950.
 Król, *Ofiara Krzyżowa według Apostoła narodów*, Kraków 1937.
 Medebielle, *Expiation*, Suppl. D. B. III.
 Meinertz, *Theologie des N. T. I—II*, Bonn 1950.
 Prat, *La Theologie de S. Paul*, Paris I²³ 1934, II²⁰ 1933.
 Rivière, *Le Dogme de la Réd.*, *Études Théol.*², Paris 1931.
 Rivière, *Rédemption*, Dict. Theol. Cath.
 Rivière, *Le Dogme de la Réd. dans la Théologie Contemporaine*, Albi 1948.
 Schmaus, *Katholische Dogmatik*, II 2, *Gott der Erlöser*², München 1955.
 Spicq, *L'Épître aux Hébreux*, Paris, I 1952, I¹ 1953.

Wyczerpującą bibliografię podają :

pod względem biblijnym: Kirchgässner, dogmatycznym i biblijnym:
 Schmaus, wszechstronnym i krytycznym: Rivière.

Nigdzie może nie trzeba tak zważać na metodę, jak w podejściu do tekstów św. Pawła. I to w podwójnym względzie; w szczegółowej analizie i w ogólnych ideach. Brak uwzględnienia metody zapewne był głównym źródłem tylu błędów w interpretacji Apostoła. Obecnie mamy, oprócz innych, dwie doskonałe prace, które świetnie ten punkt naświetlają: Kirchgässner'a i Cerfaux. Według pierwszego¹⁾ należy przede wszystkim baczyć na to, by nie doszukiwać się u św. Pawła spekulacji filozoficznej, gdyż cała jego umysłowość nastawiona była na czyn, praktykę. Następnie, sposób jego myślenia przebiega w schematach kolistych, koncentrycznych t. zn. po związłym

¹⁾ Kirchgässner 156. Porównaj i tę uwagę: Es machen sich einige bemerkenswerte Eigenheiten des paulinischen Denkens erkennbar, deren Nicht-Berücksichtigung immer wieder dazu führen kann, seine Verkündigung zu schematisieren und zu uniformieren oder aber inkongruente Theorien zu statuieren und gegeneinander auszuspielen.

podaniu myśli Apostoła zwykle do niej jeszcze raz (a nawet częściej) powraca, rozwijając ją i pogłębiając. Nie jest to rozwój konstrukcyjno — dedukcyjny, którym się posługujemy od czasów filozofii greckiej, lecz swoisty, oryginalny sposób myślenia właściwy ludom semickim. Myśl Apostoła stanowi zwykle jeden zwarty kompleks wielu idei bez ścisłego oddzielenia pojęć, co mu zresztą nie przeszkadza niektóre pojęcia rozwijać aż do ostatecznych konsekwencji, bez wiązania ich z całością problemu.

Według Cerfaux ²⁾ rozwój idei Apostoła tak się przedstawia; Zagadnienia paruzji i zmartwychwstania panują w Tess. i I. Kor. Dyskusje o sprawiedliwości chrześcijańskiej i mądrości bożej nadają piętno wielkim listom, a także I Kor. Listy z więzienia zajmują się tajemnicą Chrystusa. Pierwszym centrem zainteresowania były paruzja i zmartwychwstanie, do których wkrótce dołączyła się śmierć Chrystusa. Synteza, jaka powstała z rozważań teologicznych Apostoła, jest w rzeczywistości soteriologią; opis zbawienia, przyszłego w paruzji, obecnego już w skutecznej działalności zmartwychwstania i śmierci Chrystusa. Motywy soteriologiczne będą się rozwijały poprzez wszystkie listy, a ton ich zasadniczy ujawni się już w pierwszych. Bóg ³⁾ jest autorem, Chrystus aktorem, a rozmaite epizody działania bożego ciągną się od śmierci Chrystusa przez zmartwychwstanie, przepowiadanie ewangeliczne, opory i sprzeciwy aż do paruzji. Bóg zbawia przez Chrystusa od dzieła Krzyża aż do końca świata.

Św. Paweł podkreślił w swych listach ⁴⁾ najpierw: paruzję — zmartwychwstanie; potem: śmierć — zmartwychwstanie. Idea chwały i tryumfu oświeca Krzyż ⁵⁾, zmartwychwstanie zapewnia siłę ⁶⁾, a paruzja dostarcza głębokiego sensu zmartwychwstaniu. Całkowite ⁷⁾ przepowiadanie Pawłowe to Chrystus w swej śmierci, zmartwychwstaniu i paruzji; „Jesteście bowiem

²⁾ Cerfaux 8.

³⁾ Id. 15.

⁴⁾ Id. 147.

⁵⁾ Id. 148.

⁶⁾ Id. 17.

⁷⁾ Id. 124.

umarłymi i życie wasze ukryte jest z Chrystusem w Bogu. Gdy Chrystus, życie wasze, ukaże się, tedy i wy ukażecie się razem z nim w chwale“ (Kol. 3, 3—4).

Żeby uwydatnić rozwój myśli odkupieńczej u Apostoła, niejako jego punkt wyjścia, zacznijmy od omówienia znaczenia odkupieńczego paruzji, przejdziemy następnie do zmartwychwstania i śmierci krzyżowej. Poprzedzimy je zestawieniem wyrazów, którymi Apostoł posługuje się dla oznaczenia odkupienia, oraz syntezą pewnych ramowych idei. Osobno potraktujemy list do Żydów. Na końcu wreszcie postaramy się o syntetyczne określenie odkupienia według św. Pawła.

1. Przesłanki myśli odkupieńczej.

W całej ewangelji św. Pawła⁸⁾ Chrystus występuje na pierwszym planie, lecz nie zatrzymując uwagi na sobie, kieruje wzrok nasz ku Bogu Ojcu. Jak wszyscy Izraelici, strzegący zazdrośnie monoteizmu, Apostoł stawia Boga ponad wszystko i na początku wszystkiego. Jednak w całej działalności Boga Chrystus odgrywa rolę nieodzowną jako Pośrednik. Tylko w Jezusie Chrystusie Bóg dociera do człowieka, a człowiek łączy się z Bogiem. Jest to pewnego rodzaju totalitaryzm Chrystusowy: „Dla nas jest tylko jeden Bóg Ojciec, od którego wszystko pochodzi i my jesteśmy dla niego, i jeden tylko Pan, Jezus Chrystus, przez którego wszystko istnieje, i my istniejemy przez niego“ (I Kor. 8. 6).

Określenie istoty pośrednictwa mamy u św. Pawła⁹⁾, wprawdzie nie sformułowane systematycznie, lecz podane konkretnie. Pośrednictwo Chrystusowe odgrywa rolę we wszystkich stosunkach Boga w związku ze stworzeniem, odkupieniem, bożym życiem chrześcijan. Urzeczywistnia się ono w dwu fazach; w fazie ostatecznej, historycznej, widzialnej, kościelnej oraz w poprzedniej niewidzialnej.

Zasady Chrystusowego pośrednictwa należy szukać w pojęciu stworzenia, uwarunkowanym przez Wcielenie. Wciele-

⁸⁾ Bonsirven SP 84; NT 263.

⁹⁾ Id. SP 84.

Bandas 211—212.

nie i stworzenie nadają ton wszystkiemu, nawet przeznaczeniu, które wydaje się je wyprzedzać¹⁰⁾. Według Pawłowego wyrażenia: Oikonomia (Ef 1, 10; 3, 9), Bóg postępuje na wzór ojca rodziny, który wszystkim zarządza w swym domu według swych zamiarów. Ta ekonomia ma doprowadzić do rekapitulacji czyli streszczenia całego wszechstworzenia w Chrystusie (Ef. 1, 10), jako w zasadzie jedności, ośrodku i węźle wszechświata 11).

Według Kol. 1, 15—17 Chrystus uczestniczy w dziele stworzenia jako Bóg-Człowiek: „On jest obrazem niewidzialnego Boga, pierworodny wszelkiego stworzenia. W nim wszystko zostało stworzone w niebie i na ziemi, rzeczy widzialne i niewidzialne... wszystko przez niego i dla niego jest stworzone; i on jest przed wszystkim, a wszystko ma w nim swą spoiłość“. Stworzenie¹²⁾ jest dziełem przede wszystkim Boga Ojca, zasady i przyczyny jedynej i powszechnej. Bóg Ojciec sam stwarza, lecz dając udział Chrystusowi. Chrystus występuje tu jako Bóg-Człowiek, jako Słowo Wcielone, Jezus Chrystus, a nie jako tylko Bóg. Jest on pierworodnym całej serii braci, ale się różni od nich swymi przywilejami i rolą. Rolę tę określa Apostoł wyrażeniami: „w Nim, dla Niego, przez Niego“. „Dla Niego“ — całe wszechstworzenie jest skierowane do Chrystusa jako doskonałej swej pełni, jako do korony całej hierarchii stworzeń, do tego, który ma wszystko sobie poddać, wszystko w sobie streścić, rekapitulować. „W Nim“ — nie jako w Słowie, wzorze i typie stworzeń (pojęcie obce dla św. Pawła), ale jako w ostatecznym ośrodku jedności, harmonii i zespolenia, który nadaje sens swój światu, znaczenie, rzeczywistość; jako w ognisku,

¹⁰⁾ Bons SP 85; NT 264.
Bandas 191—224.

¹¹⁾ Bons SP 85; NT 263—264.
Prat II 107—111.
Bonnetain, Grâce, Suppl DB III 1012.
Ef 1, 10; 1 Kor 8, 6; 1 Tim 2, 5.

¹²⁾ Bons SP 87—88; NT 264—266.
Bonnetain, ib. 1012—1015.
Ef 1, 4; 1, 5, 11; 2 Tim 1, 9.
2 Kor 5, 14, 15, 21; Gal 3, 13.
Prat II 476—480.
Bandas 188—190.

do którego zbiegają się wszystkie promienie i nici wszechświata. Świat można zrozumieć jedynie w Chrystusie. „Przez Niego“ — oznacza wszechstronność i całkowitość pośrednictwa Chrystusowego wobec stworzeń (por. I Kor. 8, 6). To pełne pośrednictwo kosmiczne zapewnia Chrystusowi prymat powszechny.

Twórcze¹³⁾ to pośrednictwo wykazuje pewną cechę, przez którą Chrystus jest pośrednikiem prawdziwym i jedynym. Mówię o inkluzji czyli zawarciu wszystkich ludzi w Chrystusie od momentu Wcielenia. Mocą tej inkluzji Chrystus rzeczywiście przedstawia całą ludzkość, cały wszechświat. Wszyscy ludzie są włączeni aktualnie do Chrystusa. Jest on źródłem łaski, głową Kościoła, głową nie tylko ludzi, lecz i Aniołów (Kol 2, 9—10): „W nim mieszka cała zupełność Bóstwa cielesnie. I jesteśmy napełnieni w nim, który jest głową wszelkiego księstwa i zwierzchności“). Doskonalej niż pierwszy Adam zawiera on w sobie całą ludzkość.

Dlatego¹⁴⁾ Chrystus jest pośrednikiem i jedynym pośrednikiem. Jest on bowiem nie jakimś zwyczajnym środkiem łączności między Bogiem a ludźmi, lecz przez zjednoczenie hypostatyczne łączy bezpośrednio dwie strony. Pełnia Bóstwa jest w nim wcielona, streszcza on pełnię człowieczeństwa, wszyscy ludzie są zawarci w Bogu-Człowieku. Dalej, to nie tylko zbli-

¹³⁾ Bons SP 89—90; NT 267.
Bandas 174—176.

¹⁴⁾ Bons SP 91—93; NT 266—268.

Prat II 198—203; 240—250.

Oepke, Mesitês, Theol. Wört. z. NT.

Danieli, Mediator autem unius non est: Gal 3, 20 w.

Verbum Domini 1955, str. 9—17.

Bandas 215—224; 368.

Oepke (jak wyżej): Die ntliche Frömmigkeit ist ihrem gesamten Umfange nach streng und ausschliesslich am Mittlergedanken orientiert, nicht zwar in dem Sinne, dass ausserhalb des Mittlers für keinerlei Gottesbezeugung und Gottesberührung Raum bliebe, wohl aber in dem anderen, dass in dem Mittler Christus die entscheidende Selbstdarbietung Gottes zur vollen Gemeinschaft sich vollzieht, an die wir schlechthin gewiesen sind. Die ntliche Offenbarung ist die Erfüllung des Mittlergedankens schlechthin.

zenie, lecz oddanie się całkowite; w swym Synu daje się nam Bóg Ojciec, czyniąc z nas swych synów w naszym starszym Bracie, udzielając nam Ducha Św., a przezeń dając boskie życie. Otóż to wszystko może się odbyć wyłącznie w jedynym, niepodzielnym pośredniku: I Tym 2, 5—6 „Jest tylko jeden Bóg, jeden także pośrednik Boga i ludzi, człowiek Chrystus Jezus, który się sam dał na okup za wszystkich“ oraz I Kor 8, 6. Wyróżnienie „pośrednik“ Boga i ludzi nie oznacza pośrednika między Bogiem i ludźmi jako dwoma równymi stronami, lecz pośrednika Boga w stosunku do ludzi, jako rozdawcy darów bożych, których jest on jedynym depozytariuszem. Stąd jasnym jest dla nas pojęcie solidarności wszystkich ludzi w Chrystusie. Solidarność ta nie jest solidarnością poziomą, między członkami, lecz pionową: Kto się jednoczy z Chrystusem-Głową, jednoczy się z wszystkimi członkami Ciała Chrystusowego. Tajemnica Ciała Mistycznego Chrystusowego najściślej się wiąże z ideą Chrystusa, Powszechnego i Jedynego Pośrednika.

Przez wzmiankę o odkupieniu po pośrednictwie Apostołów zdaje się wskazywać, że pojęcie odkupienia opiera się na ogólniejszym pojęciu pośrednictwa. Musimy jeszcze zwrócić uwagę, że pośrednictwo i odkupienie Chrystusowe posiada swą prehistorię¹⁵⁾ i to w podwójnym względzie; doczesnym i wiecznym.

Rz 8, 28—30; Ef 1, 3—14: wszystko na świecie, a w szczególności ekonomia zbawienia, jest dziełem Boga, zamierzonym i postanowionym odwiecznie w Jezusie Chrystusie. Motywem najwyższym władczy Woli Boga jest Jego miłość i łaska, rozlewająca się najpierw na Syna, a z niego na braci jego Syna; stąd wypływa chwała boża. Pierwszym owocem historycznym ekonomii bożej jest odkupienie, które rekapitułuje w Jezusie Chrystusie wszystkie stworzenia ziemskie i niebieskie. W ten sposób jedyny Bóg osiąga zamierzoną jedność. Na mocy odwiecznego postanowienia bożego Chrystus jest pośrednikiem z przeznaczenia.

¹⁵⁾ Bons SP 93—103; NT 268—275.

Prat I 509—514; II 91—112.

W czasie ¹⁶⁾ dzieło odkupienia dokonało się nie na początku, lecz na końcu, w tak zwanej pełni czasów. Lecz od samego początku wszystko było skierowane do odkupienia Chrystusowego. Pierwszy człowiek ziemski, Adam jest typem, figurą drugiego Adama, człowieka niebieskiego, przekazującego nam życie boże w przeciwieństwie do pierwszego człowieka, który wraz z ziemskim życiem przekazał nam śmierć duchową, grzech, stan grzechu pierworodnego, stan gniewu bożego. I ten właśnie grzech powszechny wymaga odkupienia przez Chrystusa. Nim ono nadejdzie, Bóg przygotowuje ludzkość przez obietnicę, przede wszystkim obietnicę daną Abrahamowi, a płynącą z czystej łaski, nie ulegającą przeto skażeniu jak prawo możeszowe fałszywie interpretowane przez Żydów jakoby Bóg usprawiedliwiał z uczynków.

2. Wyrażenia o treści odkupieńczej.

Czy znajdziemy u św. Pawła jakiś jeden wyraz dokładnie oddający pojęcie odkupienia? Wydaje się, że wyraz *apolytrôsis* odpowiada tym wymaganiom. *Apolytrôsis* dosłownie znaczy złożenie okupu, ceny, taksy na uwolnienie więźnia. Używano tego wyrazu również na oznaczenie samego uwolnienia. Św. Paweł wyrazem *apolytrôsis* określa tylko sam fakt, że ludzie przez Chrystusa są powołani z ciężącej na nich niewoli do wolności dzieci bożych ¹⁷⁾. Nie kładzie on nacisku na ideę

¹⁶⁾ Bons SP 103; NT 275—291.

Stanley, *Theologia promissionis apud S. Paulum*, w *Verb. Dom.* 1952, s. 129—142.

Prat II 112—131.

Driessen, *Promissio Redemptoris apud S. Paulum*, w *Verb. Dom.* 1941, s. 268.

Bandas 95—110.

¹⁷⁾ Meinertz II 160.

Prat I 507—508.

Bons SP 144—147; NT 292—294.

Kirchgässner 107—108.

Daniel a Conchas, *Redemptio acquisitionis*, w *Verb. Dom.* 1952, s. 14—29, 81—91, 154—169, str. 16: „Haec igitur erit idea centralis et praecipua in redemptione; emancipatio aliqua, quae in unio-nem cum Deo tendit. Aspectus satisfactionis non quidem disparet

okupu (*lytron*), lecz na uwolnienie. Pierwotne etymologiczne znaczenie wyrazu *apolytrôsis* u św. Pawła się zatarło, a pozostało tylko ogólne znaczenie uwolnienia¹⁸⁾. Dlatego *apolytrôsis* nie oddaje dokładnie pojęcia odkupienia, nie zawiera też w sobie idei wykupu np. od mocy szatańskich, jak twierdziły niektóre teorie. Według Apostoła Chrystus za grzech czyli za brak służby Bogu dał przez swe życie, a zwłaszcza mękę, śmierć i zmartwychwstanie zadośćuczynienie czyli to, co się od nas Bogu należało: wierną służbę. Przez to uwolnił nas od zła¹⁹⁾.

Podobną treść ma *katellagê* (pojednanie). Grzech jest stanem niewoli, a jednocześnie nieprzyjaźni z Bogiem. Przejście ze stanu grzechu do życia bożego przez moc śmierci Chrystusowej wyraża się ideą pojednania z Bogiem²⁰⁾. Ideę tę zawierają również wyrazy: pokój, miłosierdzie, przystęp do Boga.

Do kręgu myśli o pojednaniu należy idea nowego przymierza (*kainê diathêkê*). Przymierze to jest odnowieniem związku przyjaźni między Bogiem a ludzkością na całkiem nowych podstawach, innych niż w Starym Przymierzu. Nie jest to tylko jednostronne zarządzenie boże jak w testamencie (w Gal. 3, 15 nn. i to pojęcie obrazuje nam ekonomię zbawienia), ani też układ dwu różnych partnerów. Bóg sam dyktuje treść tego przymierza: w Chrystusie dokonuje On pojednania ludzi z sobą, a człowiek ma być gotowy do skorzystania z dobroci bożej²¹⁾.

vel minutur, sed ad categoriam plus minus secundarie reducitur. Non opus erit proinde ut solutionem pretii cuiquam factam quaeramus, nam de hac re nullum verbum fit in Vet. Test., ubi effertur completa liberatio populi electi, qua demum in proprietatem Deo acquiritur. Ita sine difficultate intelligitur usus, quem fecit Paulus vocis *apolytrôsis* ad indicandam liberationem eschatologicam, sicut iam Lucas. Aspectus positivus redemptionis, quo denuo familiares Deo esse incipimus. Acquisitio ista perfecte completur in redemptione eschatologica: Ef 1, 14.

¹⁸⁾ Büchsel, Lyô, Theol. Wört. z NT.

¹⁹⁾ Cerfaux 108—109.

Rz 3, 24; 1 Kor 1, 30; Ef 1, 7; Kol 1, 14; 1 Kor 6, 20; 7, 23.

²⁰⁾ Cerfaux 110.

Rz 5, 11; 2 Kor 5, 19; Ef 2, 13; Rz 5, 1—2.

²¹⁾ Meinertz II 103.

Jeszcze pod wieloma innymi względami Apostoł kreśli nam dzieło odkupienia Chrystusowego. Jest ono przebaczeniem, oczyszczeniem, usprawiedliwieniem od winy, brudu, zarzutu. Wyraz *sôtêria* (zbawienie) oznacza dobro przede wszystkim w przyszłości, w dopełnieniu. Obejmuje ono jednak już terażniejszość; a razem z przyszłością najlepiej wyraża całokształt dzieła odkupienia ²²⁾).

Nie na tym koniec. Apostoł odkupienie nazywa: wyrwanieniem, uświęceniem, przybraniem za synów, dziedzictwem, nowym stworzeniem, życiem, chwałą, królestwem. Treść odkupieńczą znajdujemy w określeniach: duch, światło, prawda, mądrość, błogosławieństwo.

Charis (łaska) jest czynnikiem wspólnym, który wchodzi w różne akty, przez które Bóg podnosi ludzkość do siebie. Do idei odkupienia należy zaliczyć wreszcie radość, pociechę, szczęśliwość.

Z tego zestawienia wynika, że Apostoł nie wiąże się żadnym specjalnym wyrazem, lecz podaje przeogromne dzieło odkupienia w coraz nowych formach, głosi w superlatywach. Jeden przeto wyraz, czy nawet kilka, nie dadzą nam klucza do zrozumienia pawłowej idei odkupienia. Odczytamy ją z całokształtu jego nauki ²³⁾).

3. Paruzja w dziele odkupienia.

„A gdy to, co śmiertelne, przyoblecze się w nieśmiertelność, wtedy wypełni się słowo, które jest napisane: Pochłonęło śmierć zwycięstwo. A Bogu dzięki, że dał nam zwycięstwo przez Pana naszego Jezusa Chrystusa. A gdy mu wszystko poddane będzie, wtedy i sam Syn podda się temu, który mu poddał wszystko, aby Bóg był wszystkim we wszystkich“ I Kor 15, 54, 57, 28. Apostoł bardzo często mówi o paruzji, jest to pierwsze centrum jego zainteresowania. Dzieje się to z tych samych powo-

²²⁾ Id. II 104—105.

Amiot, L'Enseignement de S. Paul, Paris 1938. I. 214—215.
Ef 1, 13; Rz 1, 6; Ef 6, 17; 1 Th 5, 8; 2 Th 2, 13; Rz 10, 1; 2 Kor 1, 6; 2 Tim 4, 18 etc.

²³⁾ Meinertz II 106—113.

dów, dla jakich św. Ignacy Loyola fundament rekolekcyjny ustawicznie przypomina rekolektantowi. Oto pierwszą prawdą życiową jest cel, do którego człowiek winien zdążyć. Cel zaś całego wszechstworzenia to Bóg sam, ta *panta en pasin*, którego osiągnąć można tylko przez Jezusa Chrystusa, przez zwycięstwo nad wszystkim, co jest śmiertelne. Te wszystkie dobra transcendentalne, ten cel nasz ostateczny: posiadanie Boga w Jezusie Chrystusie w życiu nieśmiertelnym oto paruzja, drugie, ostateczne, chwalebne Przyjście Pana. Ta przebogata treść paruzji nadaje właściwy sens innemu faktowi, który jest pierwszym aktem paruzji, zmartwychwstaniu Chrystusa²⁴⁾. Dlatego przepowiadanie Apostoła wkrótce centralizuje się wokół zmartwychwstania.

4. Znaczenie odkupieńcze zmartwychwstania.

„Który wydany został za grzechy nasze i zmartwychwstał dla usprawiedliwienia naszego“ (Rz 4, 25). „Jeśliż Chrystus nie zmartwychwstał, próżne jest przepowiadanie nasze, próżna też wiara wasza, bo dotychczas jesteście w grzechach waszych“ (Kor 15, 14, 17). „Abym poznał jego samego, i moc zmartwychwstania jego, i uczestnictwo cierpień jego“ (Fil 3, 10). Już z pobieżnego rozpatrzenia tekstów wynika, że św. Paweł uważał zmartwychwstanie Chrystusa za współczynnik odkupienia. Śmierć Chrystusa nie jest końcem, nie działa sama przez się, lecz nabiera pełnej wartości dopiero przez zmartwychwstanie, w którym rozpoczyna się nowe życie. Wniebowstąpienie zapewni temu życiu stan trwały, chwalebny. Życie sprawione przez zmartwychwstanie jest tak ważne dla dzieła odkupienia, że na niejednym miejscu mówił Apostoł o zmartwychwstaniu sa-

²⁴⁾ Cerfaux 400, 403.

Haes, *La Résurrection de Jésus dans l'apologétique des cinquante dernières années*, Rome 1953, 241—245.

Bons SP 307—344; NT 376—394

Prat II 427—466.

Sth II q 69 a 3; „*Peccatum originale hoc modo processit, quod primo persona infecit naturam, postmodum vero natura infecit personam. Christus vero, converso ordine, prius id quod personae est, postmodum simul in omnibus, reparabit id quod naturae est*“.

mym jako o cęsie najbardziej charakterystycznej. To mocne uwydatnienie pawłowego zmartwychwstania jest bardzo ważne dla zrozumienia pawłowego pojęcia odkupienia. Nie można śmierci Chrystusa nigdy oddzielać od zmartwychwstania ²⁵⁾). Jeżeli odkupienie dokonało się przez śmierć krzyżową, to tylko dlatego że zmartwychwstanie było pewne jako konieczny drugi akt. Dopiero w zmartwychwstaniu pokonał Chrystus śmierć i uzyskał przez swe uwielbienie życie i chwałę. Dopiero przez zmartwychwstanie zostało umożliwiające współumieranie i współ-zmartwychwstanie w Chrzcie św. ²⁶⁾).

Nasz kontakt ze śmiercią Chrystusa, jak z jego zmartwychwstaniem dokonuje się w naszym zjednoczeniu z Chrystusem uwielbionym ²⁷⁾). Zbawca chwalebny stanowi ośrodek życiowy, w którym dokonuje się nasze usprawiedliwienie i dlatego formuła „w Chrystusie“ określa przyczynowość zmartwychwstania. Formuła „z Chrystusem“ precyzuje, że to usprawiedliwienie jest skutkiem tej samej czynności Boga Ojca, który uwielbia Syna. Wskreszenie Chrystusa przez Ojca nas ożywia w Chrystusie i w tym samym momencie co Chrystusa ²⁸⁾). Jeżeli Chrystus wskrzeszony został przez moc, dynamis, to był nią Duch Święty ²⁹⁾).

Znaczenie zmartwychwstania dla dzieła odkupienia dobrze określa Schmaus ³⁰⁾): „Śmierć, Zmartwychwstanie i Wniebowstąpienie tworzą nierozdzielny jedność. Szczególniej Krzyż i Zmartwychwstanie w przepowiadaniu św. Pawła stanowią jeden akt, którego poszczególne czynności splatają się w jedną zamkniętą całość. Przy tym nie można wcale powiedzieć, czy której części przysługuje pierwszeństwo przed drugą. Tajem-

²⁵⁾ Meinertz II 93.

Kirchgässner 113.

²⁶⁾ Kirchgässner 94.

Bonnetain 1016.

²⁷⁾ Durrwell 41.

²⁸⁾ Id. 44.

²⁹⁾ Id. 109.

³⁰⁾ Schmaus 290.

Por. Kirchgässner 113.

Richard, Le dogme de la rédemption, 1927, str. 41—42, 57—58.

Bandas 310—321.

nica zbawienia, którą Bóg urzeczywistnia w Swej wolności, przechodzi przez Krzyż i Zmartwychwstanie. Śmierć i Zmartwychwstanie przenikają się i nawzajem warunkują. Zmartwychwstały żyje jako Ukrzyżowany, a Ukrzyżowany jest Zmartwychwstałym. Wielki Piątek i Wielka Niedziela nie dadzą się oddzielić. Straszliwa powaga Wielkiego Piątku spogląda na radość i pokój wielkanocnego poselstwa, a to ostatnie wzrok swój kieruje na mękę Wielkiego Piątku“. „Tajemnica zasadniczo jest jedna, to niepodzielna całość; Ukrzyżowany żyje; a ten, który żyje w niebie, żyje jako Ukrzyżowany“³¹⁾.

5. Ofiara Krzyżowa.

W świetle zmartwychwstania Krzyż Chrystusowy jaśniej jako droga konieczna do życia. Była ona konieczna w myśli Apostoła ze względu na Boga, który w miłosierdziu swym postanowił odkupić rodzaj ludzki. Od wieków Bóg Ojciec przeznaczył śmierć krzyżową swego Syna jako konieczny środek naszego zbawienia. Grzechy ludzkości, dziedziczne i osobiste, znalazły ofiarę przebłagalną w Ciele ukrzyżowanego Chrystusa, który przez Krzyż stał się zarazem widzialnym wiecznym pomnikiem na cześć sprawiedliwości i miłości bożej³²⁾; Rz 3, 23—27; „Wszyscy bowiem zgrzeszyli, i nie mają chwały przed Bogiem, dostępują zaś usprawiedliwienia za darmo, z łaski jego, dla złożenia okupu przez Jezusa Chrystusa we własnej Jego osobie. Jego to postanowił Bóg, aby przez wylanie krwi swojej stał się ubłaganiem za grzechy dla wierzących weń; to zaś uczynił, aby okazał sprawiedliwość swoją co do pominięcia grzechów przeszłych, które znosił czasu cierpliwości swojej; aby okazał sprawiedliwość swoją w tym oto czasie, iż jest sprawiedliwy sam w sobie, i że usprawiedliwia każdego, wierzącego w Jezusa Chrystusa“. Ef. 5, 2; „Chrystus

³¹⁾ Cytat u Schmausa'a z: Söhngen, Der Wesensaufbau des Mystereiums, 1938, str. 17—18.

Bons SP 160—162; NT 301.

Prat II 250—254.

³²⁾ Król 12—107.

Bons SP 162—167; NT 302—304.

Prat II 214—240.

Bandas 225—309.

umiłował was, i wydał samego siebie za nas na dar i na ofiarę Bogu ku wdzięcznej wonności“. Rz 5, 8—10: „Ale Bóg w tym okazuje osobliwą swą miłość ku nam, że gdyśmy jeszcze grzesznikami byli, Chrystus umarł za nas. To też teraz, gdy jesteśmy usprawiedliwieni przez Krew Syna Jego, tym bardziej zachowani przezeń będziemy od gniewu. Bo jeśli, gdyśmy byli nieprzyjaciółmi, zostaliśmy pojednani z Bogiem przez śmierć Syna Jego, to tym bardziej, będąc z nim pojednani, dostąpimy zbawienia przez życie jego“.

Teksty przytoczone rzucają olbrzymi snop światła na znaczenie śmierci krzyżowej w dziele odkupienia w myśli Apostoła ³³⁾. Najpierw stwierdza on ogólny stan grzechu w ludzkości, który sprawił brak nadprzyrodzonej chwały, płynącej z łaski bożej. Na tym ciemnym tle zarysowuje się boża zbawcza działalność. Usprawiedliwienie spełnia się z czystej łaski, bez ludzkiej zasługi, przez dzieło odkupienia, którego dokonuje Chrystus. Pochodzi ono od Boga; Bóg Chrystusa jako środek ubłagania w jego krwi, postanowił od wieków w swym planie. Wierność bożą wobec tego planu nazywa Apostoł sprawiedliwością. Wiara jest środkiem do uczestnictwa w dziele zbawienia. Ponieważ sam Bóg sprawił to krwawe ubłaganie, jaśnieje przeto boska sprawiedliwość. Bóg przez nią przenosi w stan sprawiedliwości człowieka, który wierzy w Chrystusa. Chrystus działał nie tylko z posłuszeństwa ku Ojcu, ale i z najzarliwszej miłości ku nam, składając miłą Bogu ofiarę z życia za nas. Ofiara ta pociągnęła jak najobfitsze skutki zbawienia dla nas. Chrystus jest Odkupicielem, ale z inicjatywy Boga, przez pośrednictwo swe, którego dopełnił śmiercią i zmartwychwstaniem. A tak jak jest jeden tylko pośrednik między Bogiem a ludźmi, tak jest tylko jedno dzieło odkupienia. Chrystus już więcej nie umiera (Rz 6, 9). A powtarzanie jest tym bardziej zbyteczne, im bardziej łaska Chrystusowa przewyższa winy grzechowe (Rz 5, 15). Gal 3, 19 n. mowa jest

³³⁾ Meinertz II 89—92.

Bover, El pensamiento generador de la teología de san Pablo, w: *Biblica* 1939, s. 142—177.

Lyonnet, De „Justitia Dei“ in Ep ad Rom, w: *Verb. Dom.* 1947, s. 23—34, 118—121, 129—144, 193—205, 257—263.

o Mojżeszu. Apostoł podkreśla przeciwieństwo pomiędzy prawem mojżeszowym a obietnicą płynącą tylko od Boga: Mojżesz jest wprawdzie pośrednikiem, lecz „nie ma pośrednika, jeśli chodzi o jednego. A Bóg jest jeden“. Dzieło Chrystusowe jest dziełem czystej łaski bożej i obietnicy. Jako wyraz wolności bożej dokonało się ono na Krzyżu, przez Krew Chrystusa spływającą po drzewie twardym Krzyża. Wyrażenia: Krew, śmierć, krzyż oznaczają jedno i to samo; ofiarę z życia Chrystusowego przez Boga przeznaczoną i co do istoty i co do sposobu. Dlatego Krzyż stał się streszczeniem całej tej ofiary, jako najdobitniejszy symbol cierpienia, poniżenia i przekleństwa, które Syn Boży za ludzkość podjął w miłosnym posłuszeństwie, i to aż do pogrzebania w grobie i zstąpienia do piekieł.

Tu chcę potrącić jeszcze o inny problem; jak należy zapatrywać się na Wcielenie, jaki ono ma związek z ofiarą Krzyża? Według Cerfaux ³⁴⁾ św. Paweł nie uznawał żadnego znaczenia odkupieńczego we Wcieleniu jako takim, na poziomie śmierci i zmartwychwstania. Według Apostoła Wcielenie to poddanie Chrystusa warunkom ciała, by mogło się dokonać dzieło odkupienia w jego ciele śmiertelnym. Podobne przygotowanie nie jest czynnością odkupieńczą; cała rola odkupieńcza jest zachowana dla śmierci i zmartwychwstania. U św. Pawła brak idei podstawowej, że zjednoczenie Słowa z naturą ludzką stanowi dla tej ostatniej wzbogacenie. Według niego wcielenie nie wzbogaca ciała, które wziął Chrystus i które zostaje ciałem w porządku działania, a przeto nie wprowadza do natury ludzkiej zasady czynnej boskiej. Dopiero zmartwychwstanie wprowadza zmianę w człowieczeństwo. Dla św. Pawła Wcielenie jest tylko drogą do zmartwychwstania. Tylko zmartwychwstanie wraz ze śmiercią wchodzi w rachubę w działalności odkupieńczej ³⁵⁾.

³⁴⁾ Cerfaux 132, Do Gal 4, 4 czyni taką uwagę (ib): „Apostoł myśli: Chrystus narodził się z niewiasty, by móc umrzeć w ciele ludzkim i w ten sposób uzyskać dla nas godność synów bożych“. Na str. 134 nazywa Kłl 1, 19; 29 „niejasne egzegetycznie“.

³⁵⁾ Cerfaux 132.

Bons SP 157—159; NT 299—300.

Wcielenie przeto było nadaniem tych warunków człowieczeństwu Chrystusa, by mógł zaświadczyć Bogu o swym posłuszeństwie aż do śmierci, a śmierci krzyżowej. Świadcstwo to Chrystus wystawił przez całe swe życie ziemskie, dlatego całe życie Chrystusa ma moc odkupieńczą, śmierć zaś krzyżowa jest streszczeniem tego świadectwa i wypełnieniem sposobu przez Boga nałożonego („umarł według Pisma“ I Kor 15, 3).

6. Skutki dzieła Odkupienia.

„Odkupienie człowieka — mówi Prat³⁶⁾ — przebiega w trzech momentach: na Kalwarii, na Chrzcie św. i przy Paruzji. Na Kalwarii dokonuje się ono istotnie, zasadniczo i wirtualnie; na Chrzcie św. realizuje się faktycznie i aktualnie, chociaż jeszcze niedoskonale; w Paruzji dopełnia się całkowicie. Wewnętrznie związane ze śmiercią Chrystusa odkupienie wirtualne jest niezależne od zastosowań mniej lub więcej szerokich i, by tak się wyrazić, od swego skutku historycznego. Skutkami bezpośrednimi są pojednanie rodzaju ludzkiego z Bogiem i zwycięstwo Chrystusa nad nieprzyjaciółmi ludzkości“. O pojednaniu mówi św. Paweł w Kol 1, 19—20: „Bo spodobało się Bogu, aby przebywała w nim wszelka pełność, oraz aby przezeń wszystko, co jest na ziemi, czy co jest w niebiesiech, w nim się pojednało, po nastaniu pokoju przez krew krzyża jego“. Bóg, do którego zawsze należy inicjatywa zbawienia ludzi i planów odkupieńczych, chciał, by w Chrystusie była wszelka pełnia — pełnia bytu i pełnia łask, ażeby obdarzyć pokojem i pojednać wszystko w Chrystusie. On bowiem jest ośrodkiem stworzenia i związkiem jedności wszystkich istot. O zwycięstwie czytamy w Rz 8, 1—3: „Teraz przeto nie masz wcale potępienia dla tych, którzy są w Chrystusie Jezusie i nie postępują według ciała. Bo prawo ducha i życia w Chrystusie Jezusie uwolniło mię od prawa grzechu i śmierci. Czego nie mógł dokonać Zakon osłabiony przez ciało, tego dokonał Bóg przeciw grzechowi, posyłając Syna swego w po-

³⁶⁾ Prat II 179—190.
Schmaus 288.
Prat II 257.

dobieństwem ciała grzesznego, aby potępił grzech w ciełe“. Ofiara Chrystusa nie była próżna, bezskuteczna. Zniszczyła ona grzech, ciało jako podniebę grzechu i śmierć. Człowiek bowiem przez łaskę Chrystusa może skutecznie opanować zarzewie grzechu tkwiące w ciełe, a śmierć straciła swą gorycz. Chrześcijanin chociaż umiera fizycznie, to nie rozpacza, ani ginie, lecz cierpienia śmierci obraca na swe uświęcenie. Prawo możeszowe również ustępuje wraz ze śmiercią Chrystusa, gdyż miało ono tylko przygotować do Chrystusa. Po spełnieniu odkupienia nie panuje już prawo stare, lecz nowe, ewangeliczne, prawo miłości.

Pojednanie z Bogiem rodzaju ludzkiego i zwycięstwo nad grzechem i jego następstwami to bezpośrednie skutki chrystusowego odkupienia. Człowiek zaś jako istota rozumna i wolna musi przyswoić sobie przez współpracę³⁷⁾ łaskę odkupienia. Wyróżniamy w procesie podmiotowego przyswajania dwa momenty: 1) środki, przez które spływa łaska odkupienia na poszczególnego człowieka; 2) owoce rodzące się ze współpracy człowieka z łaską odkupienia. Do środków należy zaliczyć w myśl Apostoła: wiarę usprawiedliwiającą, sakramenty św. i Kościół św. Owocami zaś są: życie boże rozkwitające tu na ziemi w duszach wierzących, przejawiające się w dobrych

³⁷⁾ Kirchgässner 147. „Paulus behauptet einen Synergismus, ein Zusammenwirken von Gott und Mensch beim Erlösungsgeschichten, und zwar hinsichtlich seines Anfangs wie auch seines Fortgangs. Gott ergreift die Initiative, er wirkt die ganze Erlösung, er schafft das Wollen und das Vollbringen (Fil 2, 13). Es kann keine Rede davon sein, dass der Mensch die Erlösung oder nur einen Teil der Erlösung sich selbst zu verdanken hätte. Und doch ist zur Ganzheit des Erlösungsaktes wie zum Weiterbestehen der Erlösung menschliches Tun unbedingt erfordert. Der Mensch wird als Person mit ihrer Aktivität in das Heilsgeschehen hineingezogen, besser; er wird durch Gott in Aktion gesetzt; das hat jedoch mit „Werkgerechtigkeit“, „Eigenrechtigkeit“ nichts zu tun. R 6, 17; II Kor 5, 20; Fil 2, 12; I Kor 2, 3; Gal 5, 16 etc.“ Schneckenburg, Das Heilsgeschehen bei der Taufe nach dem Ap. Paulus, München 1950, 204—5.
Bons SP 175—306; NT 310—375.
Prat II 279—426.

uczynkach, oraz życie wieczne uwielbione po Drugim Przyjściu Chrystusa. Szczegółowe omówienie tych zagadnień przekracza ramy niniejszego artykułu.

7. List do Żydów.

Mimo odmiennej formy ujęcia w liście do Żydów uwydatniają się zasadnicze twierdzenia św. Pawła o odkupieniu przez śmierć i zmartwychwstanie. Podkreśla bardzo silnie inicjatywę Boga (5, 6; 9, 28). Wyraźniej występuje godność kapłańska, nadana Chrystusowi przez Ojca w sposób uroczysty, by raz jedyny z niej skorzystał podczas, gdy pozostałe listy milczą zupełnie o kapłaństwie. Mniej aluzji spotykamy do motywu miłości u Chrystusa ofiarującego się, silniej natomiast zaznacza Apostoł dobrowolny, zastępczy (9, 28), jednorazowy, rytualny charakter śmierci Chrystusa. Prawdy te Apostoł naświetla porównaniami z liturgii Starego Testamentu: z ofiarą w Dniu Pojednania, i ideą Przymierza, z pokropieniem popiołem jałowicy, z ofiarą Izaaka i Abła³⁸). Wszystkie te porównania podkreślają nieskończenie wyższą godność kapłańską Chrystusa i jego ofiary nad kapłaństwem i ofiarami Starego Testamentu. Drugi moment odkupienia, zmartwychwstanie, mocno podkreślony przez wejście Chrystusa do nieba i uwiecznienie tam ofiary krzyżowej przez ofiarę niebiańską.

8. Definicja odkupienia.

By określić pojęcie odkupienia u św. Pawła, możemy się oprzeć na dwu wskazówkach, zawartych w jego listach.

³⁸) Spicq II 426 nn.

Król 107—111.

Prat I 436—470.

Kirchgässner 1631: „Im Hebräerbrief fehlen wichtige paulinische Begriffe (z B. Rechtfertigung, Versöhnung, Mit-Christus-Sterben u. a.). Von der geschehenen Überwindung des Teufels wird gesprochen, aber nicht von der Entmächtigung der Sünde; diese wird überhaupt nicht personifiziert. Die Eschatologie nimmt keine hervorragende Stellung ein, wohl aber der Umkehrgedanke“.

Pierwsza, za którą poszedł Król³⁹⁾, polega na ugrupowaniu wszystkich tekstów, w jakikolwiek sposób potrącających o ideę odkupienia, według potrójnego, przez Apostoła zaznaczonego, związku bądź z inicjatywą Boga (aspekt teoretyczny) bądź z czynem Chrystusa (aspekt chrystocentryczny) bądź z odkupioną ludzkością (aspekt antropocentryczny). Druga zaś wskazówka to tekst Rz 3, 24—26, w którym wraz z Pratem⁴⁰⁾ możemy jak w załączku zawartą wyczytać całą naukę Pawłową o odkupieniu. Najpierw przyjrzyjmy się wszystkim tekstom Pawłowym w ich potrójnym aspekcie:

a) Inicjatywa boża w dziele odkupienia.

„Bóg w tym okazuje swą miłość ku nam, że gdyśmy jeszcze grzesznikami byli, Chrystus umarł za nas“ (Rz 5, 8—9). (Por: 1 Tym 2, 6; Rz 3, 30; 1, 9; 23—27). „Bóg, który bogatym jest w miłosierdziu, dla zbytnej miłości swojej, którą nas umiłował, gdyśmy i my umarłymi byli przez grzechy, ożywił nas razem w Chrystusie“ (Ef 2, 4—5). (Por: 2 Kor. 1, 3; 2 Tes 2, 16; Rz 9, 15; Fz 5, 5, 8; 8, 39); 2 Kor. 5, 14; 13, 11; Ef 2, 4; Rz 9, 23; Tyt 3, 5; Ef 1, 5, 9; 2 Tes 1, 11; Fil 1, 15; 2, 13; Rz 10, 1; Rz 11, 22; 2 Kor 6, 6; Tyt 3, 4; Rz 2, 4; 3, 36; Rz 9, 18; 21 n.; Rz 5, 6—10). To miłosierdzie boże naprzód zapowiedziane było w obietnicach: „aby utwierdził obietnice boże“ (Rz 15, 8). (Por: Rz 1, 2—3; 1 Kor. 3—4; Tym 2, 6; Ef 1, 10; Gal 4, 4; 1 Kor 10, 11; Rz 1, 2; 16, 25; 1 Kor 2, 7; 15, 3; Ef 3, 9; Tyt 1, 2). Złączone ze sprawiedliwością: „abyśmy się stali sprawiedliwością bożą w Nim“ (2 Kor 5). Por: 2 Kor 5, 19; Kol 1, 20; Rz 4, 25; 8, 32; Gal 4, 4 n.; Ef 1, 10). Inicjatywa boża miała cel podwójny: surowy wymiar sprawiedliwości przez bezwzględne potępienie grzechu oraz okazanie grzesznikom miłosierdzia — w Chrystusie: „Bóg pojednał w Chrystusie świat z sobą“ (2 Kor 5, 19). (Por: Kol 1, 19; Ef 1, 9 n. Gal 4, 4; Rz 8, 3; 2 Kor 5, 21; Gal 3, 13). „Jego to Bóg postanowił aby przez wylanie krwi swojej stał się ubłaganiem za grzechy“ (Rz 3, 25). Por: Rz 8, 32; Kol 2, 14; Fil 2, 8; Kol 1, 20; Gal 1, 4; Ef 5, 2).

³⁹⁾ Król 12—99.

⁴⁰⁾ Prät II 255.

b) Czyn Jezusa Chrystusa.

Z poprzednich tekstów wynika, że inicjatywa odkupienia wyszła od Boga, owszem cały plan aż do najdrobniejszych szczegółów był dziełem Boga. Lecz odkupienie było w Chrystusie i przez Chrystusa, „który umiłował nas i wydał samego siebie za nas na dar i na ofiarę Bogu“ (Ef 5, 2). (Por: Gal. 1, 4; Ef 5, 25; 1 Tym 2, 5; Gal 2, 20; Fil. 2, 8). Apostoł chce powiedzieć, że Chrystus przez osobisty, indywidualny akt swej woli ludzkiej wziął czynny udział w dziele odkupienia. Wolna decyzja Chrystusa była świadomą ekspiacją grzechu, poświęceniem życia dobrowolnym podaniem ręki Bogu Ojcu do zrealizowania zamierzonego przezeń dzieła (Rz 15, 8; Gal 1, 4). Ta dobrowolna zgoda Chrystusa zwie się posłuszeństwem (Fil 2, 8). Rz 5, 19: „Bo jak przez nieposłuszeństwo jednego człowieka mnóstwo stało się grzesznikami, tak przez posłuszeństwo jednego mnóstwo staje się sprawiedliwymi“. Jak pierwszy Adam był sprawcą grzechu, tak drugi Adam, Chrystus, jest sprawcą łaski. Kalwaria jest repliką na grzech pierworodny.

Chrystus dokonał swej ofiary nie tylko z posłuszeństwa, ale i z miłości ku ludziom (Ef 5, 2; 5, 25; 2 Kor 8, 9; Rz 8, 89; 5, 6—10). Był On bowiem prawdziwym kapłanem (Ef 5, 2), choć nigdy Apostoł go tak nie nazywał poza listem do Żydów ze względu na różnicę od pojęć starozakonych. Był Chrystus jednocześnie żertwą: „Wydał samego siebie za nas na dar i ofiarę Bogu ku wdzięcznej wonności“ (Ef 5, 2). (Por: 1 Kor 5, 7; 1 Kor 11, 25). Ofiara Chrystusowa ma wartość obiektywną, jedna nas z Bogiem niezależnie od nas (Rz 4, 25), chociaż świadoma współpraca człowieka jest warunkiem nieodzownym skutecznego odkupienia jednostkowego (por. imperatywy Apostoła; Bądź tym, czym jesteś!). Czynnikiem moralny był decydującym w ofierze Chrystusa, dokonanej widzialnie w akcie zewnętrznym śmierci krwawej (ofiara wewnętrzna i zewnętrzna jednocześnie. Teksty jak wyżej). Momentem ofiary była chwila, kiedy obydwa czynniki współdziałały, a zatem ostatnia decyzja woli Chrystusa ofiarowania siebie za ludzkość, nąteżona zwłaszcza od chwili Ostatniej Wieczerzy po najwyższy swój stopień i pełną realizację na Krzyżu.

c) Odkupienie jako źródło dobra dla ludzkości.

Św. Paweł podkreślił inicjatywę Boga i ofiarne posłuszeństwo Chrystusa zawsze jednak w związku z ludzkością, dla której dobra Bóg w Chrystusie działał: „Chrystus umarł za nas“ (Rz 5, 8 n), „za niepobożnych“ (Rz 5, 6). To „za“ hyper ma znaczenie, „dla dobra“ (2 Kor 5, 21; Rz 8, 32; Gal 2, 20; 1 Tym 2, 14; Ef 5, 2; 25; Rz 5 8; 14, 15; 1 Kor 15, 3; 2 Kor 5, 14; Gal 3, 13; 1 Tes 5, 10). Idea solidarności, tak mocno podkreślona Rz 5, 12—21 (przez ostro zarysowany paralelizm między Adamem a Chrystusem wskazuje św. Paweł na Chrystusa, jako na drugiego Adama, będącego głową ludzkości odkupionej) ta idea solidarności daje nam należyte zrozumienie odkupieńczej mocy ofiary krzyżowej dla dobra ludzkości. Słynne teorie „wykupu“, „ukarania zastępczego“ i „zadośćuczynienia“ mają swoje słuszne znaczenie jedynie w związku z ideą solidarności. Pierwsza uważa Chrystusa za przedstawiciela i pełnomocnika ludzkości; druga zawiera pojęcie, że Chrystus jest żywym członkiem wielkiej ludzkiej rodziny; trzecia przypuszcza ścisły związek między Chrystusem i ludzkością. Teologiczne pojęcie cierpienia zawiera się raczej w samej czynności ofiarowania, niż we fackie użycia tego czy innego przyimka. Mieści się ono w idei solidarności. Ludzkość upadła w Adamie, ale powstaje w Chrystusie. Chrystus jako Głowa zadośćuczynił Bogu nie tylko dla, ale i za ludzkość: „Jeżeli jeden umarł za wszystkich, tedy wszyscy umarli; a za wszystkich umarł Chrystus, aby też i ci, którzy żyją, już nie sobie żyli, ale temu, który za nich umarł i zmartwychwstał“ (2 Kor 5, 15 n).

Owoce odkupienia tu i w Rz 4, 25; 1 Kor 15, 14; Fil 3, 10; Rz 5, 10 przypisane są nie tylko śmierci Chrystusa, ale i zmartwychwstaniu. Zdaniem św. Jana Chryzostoma (PG, 60, 476) śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa nie były pomyślane przez Apostoła jako dwa różne pojęcia i fakty, ale występują raczej jako dwa (negatywne i pozytywne) ujęcia jednej i tej samej przyczyny odkupieńczej. Chrystus mianowicie jako ożywiony nowym życiem uwielbionym przelewa to życie na ludzkość, która aktualizuje dokonanie odkupienia (względ obiektywny) przez wiarę i chrzest subiektywny).

Przechodzimy obecnie do rozpatrzenia tekstu Rz 3, 24—26: „Wszyscy dostępują usprawiedliwienia za darmo, z łaski jego dla złożenia okupu przez Jezusa Chrystusa we własnej jego osobie. Jego to postanowił Bóg, aby przez wylanie krwi swojej stał się ubłaganiem za grzechy dla wierzących węg; to zaś uczynił, aby okazał sprawiedliwość swoją, iż jest sprawiedliwy sam w sobie, i że usprawiedliwia każdego, wierzącego w Jezusa Chrystusa“.

Oddaję głos autorowi Teologii św. Pawła: „Według tego tekstu na dzieło odkupienia składają się trzy inicjatywy Boga, trzy działania Chrystusa, trzy usposobienia człowieka. Bóg widząc nas niezdolnych, byśmy sami przez się wyszli z grzechu, postanawia nas usprawiedliwić darmo: to inicjatywa łaski. Decyduje uczynić Chrystusa narzędziem pojednania: to tryumf mądrości. Chce również okazać, że jest i był zawsze sprawiedliwym; to wyrównanie sprawiedliwości.

Chrystus ze swej strony sprawuje odkupienie tzn. uwolnienie grzeszników; odkupienie to, dalekie by się sprzeciwiać łasce, działa z nią w harmonii. Chrystus dokonuje przebłagania, wynagradzając za grzech, oddzielający nas od Boga, a przez to sprawia, że Bóg jest pojednany z nami. Pełni zaś czynność odkupieńczą i przebłagalną jako ofiara-żertwa: skuteczność zbawienia zawiera się w Krwi Chrystusa.

Człowiek wreszcie nie pozostaje bierny. Sprawa jego odkupienia nie obywa się bez niego; zadaniem człowieka jest wiara, wiara w Chrystusa—Zbawiciela. Rozważa człowiek pogładową lekcję Kalwarii i pojmuje, że musi odpowiedzieć wdzięcznością za tak wielką miłość. W końcu na widok bożej sprawiedliwości, objawionej na Krzyżu, przejmuje się uczuciami bojaźni bożej i ufności w Jego miłosierdzie“⁴¹⁾.

Gdy porównamy wyniki wyżej zestawionych tekstów i analizy obecnego tekstu, zauważymy uderzającą zbieżność w istotnych punktach. Oto i tu i tam na dzieło odkupienia składają się trzy momenty: inicjatywa Boga, czyn Chrystusa, współpraca człowieka.

W konkluzji możemy więc sformułować taką definicję od-

⁴¹⁾ Prät II 255—256.

kupienia według św. Pawła: Odkupienie jest to dzieło z czystej łaski i miłosierdzia ratującego upadły w grzech rodzaj ludzki przez życie, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa, przede wszystkim zaś Jego ofiarę krzyżową, mocą której Bóg wyzwolił ludzkość od zła (grzechu, śmierci, piekła), a obdarzył dobrem (łaską, życiem, niebem), żądając od człowieka przyjęcia tych dóbr przez wiarę, sakramenty i jedność kościelną oraz życia nowego w Chrystusie.

Toruń

Ks. EDWARD HARATYM T. J.

GDZIE APOSTOŁOWIE BYLI W CZASIE MĘKI PANA JEZUSA?

Idąc za większością kaznodziejów, przyjmuje się ogólnie, że Apostołowie w czasie męki Pana Jezusa, haniebnie się Go zaparli, pouciekali, zostawiając Mistrza na pastwę losu, byle tylko tchórzliwie siebie uchronić.

To popularne ujęcie sprawy tak się przyjęło, iż nieraz nawet krytyczniejsze prace naukowe przyjmują je jako pewnik. Inne zdają się nie przeczyć temu pogładowi.

Czy taki pogląd jest słuszny? Czy poza św. Janem żaden z apostołów nie był na Golgocie, czy prócz św. Jana wszyscy stchórzyli i haniebnie opuścili Mistrza w godzinie próby?

Najwięcej autorytatywną odpowiedź na to pytanie dać nam mogą ewangelie. Spróbujmy teksty ich przejrzeć dokładnie i synoptycznie; dokładnie, tzn. zważając na każdy szczegół, na wszystko, co w nich jest zawarte, i czytając to, co zawierają, a nie to tylko, co chcielibyśmy dostrzec; synoptycznie, tzn. porównując paralelne miejsca wszystkich czterech ewangelii i uzupełniając jedne drugimi tak, aby urobić sobie właściwy sąd o kwestii.

Co więc czytamy w ewangeliach o zachowaniu się uczniów w czasie męki Pana Jezusa?

Mateusz i Marek przy opisie ostatniej wieczerzy powtarzają słowa Pana Jezusa „*Wy wszyscy weźmiecie zgorszenie ze Mnie tej nocy. Jest bowiem napisane: uderzą pasterza, a rozproszą się owce. Lecz po moim zmartwychwstaniu uprze-*